

УДК 373.31(4)

РОЛЬ ШКІЛЬНОЇ ІНСПЕКЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Ярова О. Б., к. пед. н.,
доцент кафедри іноземних мов і методики викладання
Бердянський державний педагогічний університет

Статтю присвячено вивченню європейського шкільного інспекторату, його структури, завдань, тенденцій розвитку в контексті забезпечення якості початкової освіти на рубежі ХХ–ХХІ ст.

Ключові слова: початкова освіта, якість освіти, шкільна інспекція, зовнішня інспекція, внутрішня інспекція, Європейський Союз.

Статья посвящена изучению европейского школьного инспектората, его структуры, задач, тенденций развития в контексте обеспечения качества начального образования на рубеже ХХ–ХХІ вв.

Ключевые слова: начальное образование, качество образования, школьная инспекция, внешняя инспекция, внутренняя инспекция, Европейский Союз.

Yarova O.B. THE ROLE OF SCHOOL INSPECTIONS IN ENSURING THE QUALITY OF EUROPEAN PRIMARY EDUCATION

The article is devoted to the study of the European school inspectorate, its structure, tasks, and development trends in the context of ensuring the quality of primary education at the turn of XX–XXI centuries.

Key words: primary education, quality of education, school inspection, external inspection, internal inspection, the European Union.

Постановка проблеми. Розширення шкільної автономії як наслідок активних децентралізаційних процесів у національних освітніх системах Європейського Союзу (далі – ЄС, Євросоюз) на рубежі ХХ–ХХІ ст. відбувається з одночасним зростанням відповідальності й підзвітності навчальних закладів. Влада виявляє готовність делегувати школам право приймати рішення з певних адміністративних, фінансових, навчальних питань. У свою чергу, новий інспекційний режим отримує завдання контролювати відповідність результатів діяльності шкіл національним стандартам і критеріям якості освіти.

Ступінь розробленості проблеми. Різні аспекти функціонування шкільної інспекції, як зовнішньої, так і внутрішньої, знаходяться в центрі уваги багатьох європейських експертів освітньої галузі, серед яких Г. Альтріхтер (Herbert Altrichter), П. Ерлі (Peter Earley), Р. Стандерт (Roger Standaert), Г. Халаш (Gábor Halász), Г. Макнамара (Gerry McNamara), Дж. О'Хара (Joe O'Hara). Діяльність шкільних інспекцій і проблеми організації самооцінювання в початкових школах розкриваються в дослідженнях Т. Алвіка (Trond Alvik), С. Бубб (Sara Bubb), К. Чапмана (Christopher Chapman), М. Ерен (Melanie Ehren), Р. Хофман (Roelande H. Hofman), Дж. Макбета (John MacBeath), К. Шилдкамп (Kim Schildkamp). Порівняльний аналіз шкільних інспекцій у країнах Євросоюзу здійснений Дж. Ван Брюгген (Johan C. van Bruggen), Дж. Озга (Jenny

Ozga), Ф. Янссенсом (Frans J. G. Janssens), Б. Маесом (Bart Maes) та ін.

Метою статті є дослідити особливості організації шкільної інспекції на рівні МСКО 1 у країнах ЄС, визначити тенденції розвитку цього інструмента забезпечення якості освіти, його позитивні й негативні впливи на діяльність шкіл.

Виклад основного матеріалу. Система оцінювання якості поряд з іншими елементами процесу трансформації в освіті є предметом тривалих дискусій серед європейських політиків і освітян. Багато національних освітніх систем модернізували менеджмент, запровадивши «режим управління школою, оснований на фактичних даних» (evidence-based governance regime) [1, с. 222], що характеризується таким:

1) чітким формулюванням очікувань від діяльності шкільної системи;

2) гарантією якості освіти через процедури оцінювання й підзвітності, які створюють базу фактичних даних (evidence) щодо відповідності діяльності школи поставленим цілям;

3) використанням фактичних даних для стимулювання й орієнтації розвитку школи, а також інформування стокхолдерів на всіх рівнях (освітні політики, адміністратори, директори шкіл, учителі, шкільні ради тощо) щодо ефективності їхньої діяльності.

Головними інструментами «режиму управління школою, оснований на фактичних даних» у Євросоюзі стають стандарт досягнень (performance standards) і шкільна інспекція (school inspection) [5, с. 4].

Рекомендація Європейського Парламенту і Ради Європи з європейського співробітництва з оцінювання якості шкільної освіти (Recommendation of the European Parliament and of the Council on European Cooperation in Quality Evaluation in School Education, 2001) підкреслює взаємозв'язок між зовнішнім і внутрішнім оцінюванням, закликає держави-члени «заохочувати школи до самооцінювання як методу розвитку й поліпшення шкіл у межах збалансованої системи шкільного самооцінювання й зовнішніх інспекцій» [7, с. 60/53].

Двобічний процес зовнішньої та внутрішньої інспекції в умовах освітньої децентралізації в країнах Євросоюзу формує на рівні школи нову «культуру оцінювання» (evaluation culture), у якій головне завдання зовнішніх інспекцій – підтримувати належний рівень якості як в окремій школі, так і в системі загалом – не може бути виконане без проведення внутрішнього самоаналізу [8, с. 130].

Масштаби, методи, стандарти, інструменти шкільних інспекцій, як зовнішніх, так і внутрішніх, значно різняться в країнах ЄС.

У більшості країн ЄС функції зовнішнього оцінювання діяльності початкових і середніх шкіл виконують спеціально створені підрозділи міністерств освіти (інспекторат) (Естонія, Словаччина, Чеська Республіка, Румунія, Північна Ірландія) або регіональні агенції (Іспанія, Польща, Угорщина). Відповідно, органи шкільного інспекторату підпорядковуються центральним органам освіти, муніципалітетам чи відповідальність за контроль над школами розподілена між кількома структурами (у Швеції – Національна агенція з питань освіти (Skolverket) і муніципалітети, у Литві – державне контролююче агентство та муніципалітети, у Данії – Данський інститут оцінювання (Danmarks Evalueringsinstitut) і муніципалітети, у Польщі – інспекторат на регіональному рівні (kuratorium) і муніципалітети (gminy)) [8, с. 108–109].

У деяких країнах Євросоюзу шкільні інспекції користуються високим ступенем автономії. Наприклад, у Нідерландах інспекція працює як незалежний орган, хоча й звітується перед Міністерством освіти. Новий Закон про перевірку шкіл, який набрав чинності у 2002 р., створює правове підґрунтя для автономії інспекції. В Англії Управління стандартами в освіті (Ofsted) не є міністерським урядовим відомством, підзвітним парламенту і прем'єр-міністру, так само як і Інспекторат Ї Величності з питань освіти та професійної підготовки (Estyn), фінансований Національною Асамблеєю Уельсу. Ці комерційні організації несуть відповідальність за регулярні шкільні інспекції,

що проводяться найнятими незалежними інспекторами. На відміну від ситуації в Англії, Шкільний інспекторат Ї Величності (Her Majesty's Inspectorate of Education) в Шотландії є виконавчим агентством: залишаючись підзвітним Міністерству освіти, HMIE в Шотландії має право самостійно проводити шкільні перевірки.

Отже, структура, функції, підзвітність зовнішніх інспекцій визначаються ступенем децентралізації шкільної системи тієї чи іншої країни.

Кількісний склад зовнішніх шкільних інспекцій у країнах ЄС залежить від розмірів школи та завдань перевірки. Однак до кваліфікації членів інспекторату в усіх країнах висуваються конкретні вимоги: педагогічна кваліфікація за рівнем освіти, який буде оцінюватися; досвід роботи вчителем; соціальні й комунікативні навички; знання регіональних мов (Іспанія, Кіпр); ІКТ-компетентність (Литва, Чехія); спеціальна підготовка для проведення процедур оцінювання (Іспанія, Франція, Нідерланди, Австрія, Велика Британія, Латвія) [8, с. 113].

Для отримання об'єктивних результатів шкільних перевірок і дотримання кваліфікаційних вимог у країнах ЄС практикується формування команд інспекторів (teams of inspectors). Такий підхід дає змогу підключити до роботи інспекторату освітян, фахівців з управління та адміністрації, незалежних експертів відповідно до цілей і завдань оцінювання.

Як правило, зовнішні інспекції перевіряють освітню й адміністративну діяльність початкової школи. До першого напряму належить організація навчально-виховного процесу (teaching), до другого – управління людськими, фінансовими, технічними ресурсами та діяльність, пов'язана із зовнішніми зв'язками (імідж закладу, партнерські відносини тощо) [8, с. 11].

Процедура зовнішнього оцінювання початкових шкіл, залежно від нормативної бази країни, може включати кілька етапів:

- збір інформації та вивчення відповідної шкільної документації (часто звіт про результати внутрішнього оцінювання, досягнення учнів) до початку інспекції;
- аналіз отриманих даних щодо відповідності національним освітнім цілям, порівняння з показниками інших шкіл, формування судження відповідно до встановлених критеріїв оцінювання;
- обговорення експертного звіту з адміністрацією школи та підготовка доповіді для органів освіти;
- рекомендація можливих подальших заходів щодо усунення недоліків і покращення діяльності школи;

– контроль виконання запланованих заходів;

– пропозиції щодо вдосконалення освітнього рівня.

Для проведення зовнішньої інспекції укладається перелік критеріїв перевірки або план інспекції на основі чинного центрального освітнього законодавства країни та документів, що регулюють регіональну освітню політику й конкретні питання шкільної освіти. У більшості країн ЄС об'єктами контролю зовнішніх інспекцій у початкових школах є як процес (розклад, викладання/навчання, підтримка учнів, позакласна робота, діяльність шкільних/педагогічних рад, загальна освітня політика школи, взаємини школи з батьками/громадою, управління людськими/фінансовими/матеріальними ресурсами тощо), так і результати (кількісні – успішність учнів, другорічництво, пропуски занять; якісні – рівень розвитку соціальних і когнітивних навичок учнів) [8, с. 67–69].

У всіх країнах ЄС зовнішній інспекторат зобов'язаний видавати звіт щодо результатів перевірки, проте ступінь впливу інспекцій на діяльність шкіл різниться. У деяких країнах (Нідерланди, Німеччина (окремі землі), Данія, Швеція, Естонія, Литва) інспекція у звіті дає лише оцінку роботи конкретної школи, описуючи сильні та слабкі сторони й указуючи на будь-які невідповідності вимогам закону. Адміністрація школи або орган освіти ухвалюють рішення щодо усунення недоліків, якщо вважають за потрібне. В інших країнах (Австрія, Бельгія, Польща, Латвія, Кіпр, Чеська Республіка, Словаччина, Словенія) інспектори надають пропозиції щодо можливих поліпшень. У разі недотримання закону повноваження інспекторів додатково розширено: дозволяють їм допомогти школі виправити ситуацію. Після затвердження плану дій зовнішні оцінювачі контролюють хід його виконання, устанавлюючи школам термін, протягом якого вони повинні вжити заходів щодо виправлення становища [8, с. 118].

Останніми роками багато країн переглянули сферу компетенцій зовнішніх експертів з оцінювання роботи шкіл: спостерігається тенденція зниження їхньої ролі як контролерів і посилення впливу як радників і консультантів, що пов'язано з розширенням шкільної автономії. Взаємини між зовнішніми оцінювачами та школами, отже, усе більше визначаються як партнерство, основане на діалозі та підтримці.

Внутрішнє оцінювання в тій чи іншій формі є обов'язковим для початкових шкіл у більшості країн Євросоюзу (Бельгія, Німеччина, Греція, Іспанія, Франція, Італія, Нідерланди, Швеція, Сполучене Королівство,

Естонія, Литва, Латвія, Кіпр, Чехія, Мальта, Португалія, Румунія, Словенія, Словаччина) або рекомендується в інших (Ірландія, Австрія, Угорщина) [8, с. 37]. Скрізь, за винятком деяких німецьких земель та Естонії, внутрішнє оцінювання стосується як освітніх, так і адміністративних завдань.

Зовнішня і внутрішня шкільні інспекції в країнах Євросоюзу взаємодіють за трьома моделями [2]:

– паралельна модель (внутрішні й зовнішні експерти не консультуються, працюють окремо за власним планом і критеріями) (Німеччина, Іспанія, Португалія, Кіпр);

– послідовна модель (звіт внутрішньої інспекції береться за основу для проведення зовнішнього оцінювання) (Естонія, Угорщина, Словаччина);

– кооперативна модель (внутрішні й зовнішні експерти виробляють загальну концепцію, критерії перевірки школи, разом звітуються) (Австрія, Франція, Ірландія, Сполучене Королівство, Нідерланди, Данія, Швеція, Польща, Чехія, Латвія, Литва, Румунія, Словенія).

Вибір країною тієї чи іншої моделі шкільної інспекції визначається конкретним політичним контекстом: децентралізовані шкільні системи надають перевагу кооперативній моделі, у якій зовнішній інспекторат виступає в ролі радника й партнера, тоді як централізовані шкільні системи застосовують частіше паралельну модель.

Завданнями внутрішньої інспекції в початкових школах можуть бути підготовка до зовнішньої інспекції, підвищення освітніх стандартів, професійне зростання педагогічного колективу, розвиток здатності школи реагувати на зміни та управляти ними [13, с. 12].

Тобто, у внутрішній інспекції основний акцент робиться на змінах: звіт про результати оцінювання передбачає підготовку проекту пропозицій щодо поліпшення якості або визначення нових цілей для конкретної школи. Участь шкільної громади (керівник школи, учителі, батьки, спонсори тощо) у внутрішній інспекції дає змогу більш ефективно ідентифікувати проблеми і знайти шляхи їх розв'язання.

Щодо використання критеріїв зовнішнього оцінювання для проведення внутрішніх інспекцій країни ЄС умовно діляться на ті, у яких початкові школи не зобов'язані використовувати такі критерії, і ті, у яких центральні органи освіти настійно рекомендують зробити це.

Внутрішнє оцінювання проводиться в кілька етапів:

– обговорення й узгодження цілей оцінювання співробітниками школи та іншими зацікавленими сторонами;

– збір даних щодо результатів успішності учнів, демографічних характеристик, аналіз учнівських робіт і спостережень уроків, інтерв'ю учнів, співробітників, батьків тощо;

– аналіз зібраних даних і оцінювання ступеня реалізації цілей і задоволення освітніх потреб учнів, визначення напрямів професійного розвитку вчителів і керівників;

– висновки та рекомендації [11, с. 9].

Майже всі країни застосовують єдиний підхід до процедур внутрішньої інспекції: директор школи виступає як експерт з оцінювання, якому допомагають представники педагогічного колективу. Наприклад, на рівні МСКО 1 у Франції ці обов'язки виконує рада вчителів (*conseil des maotres de cycles*), в Італії – робочі групи вчителів початкових класів або предметні комісії, у Словенії – предметні комісії, у Словаччині – методичні об'єднання вчителів.

Участь шкільних рад у проведенні внутрішніх інспекцій має велике значення з погляду активності шкільної громади. Шкільні ради виконують функції моніторингу та оцінювання загальної ефективності школи, контролюють усунення недоліків (Англія, Уельс, Північна Ірландія); оцінюють усі аспекти управління школою (Греція (*scholiki eпитropi*), Іспанія); визначають критерії та процедури внутрішнього оцінювання (Іспанія); аналізують результати внутрішньої інспекції й розробляють стратегії покращення ситуації (Шотландія, Словенія); обговорюють і затверджують звіт директора школи щодо діяльності навчального закладу та показників успішності учнів (Бельгія (франкомовна громада), Франція, Чехія, Словаччина, Словенія); визначають склад внутрішньої інспекції або її координаторів (Австрія) [8, с. 39].

У відповідь на зростаюче значення внутрішньої інспекції все більше країн забезпечує відповідальних осіб спеціалізованою підготовкою. Так, деякі федеральні землі в Німеччині, автономні громади в Іспанії та муніципалітети Угорщини пропонують курси з оцінювання. Греція організовує регулярні навчальні семінари за місцем роботи оцінювачів. В Австрії *Pädagogischen Institute* без відриву від роботи в навчальних закладах пропонує курси з оцінювання для всіх учителів і директорів шкіл. Румунія у 2004 р. вводить регулювання, яким передбачено, що всі керівники шкіл повинні пройти підготовку зі шкільного менеджменту, включаючи внутрішнє оцінювання [8, с. 121].

На додаток до спеціальної підготовки внутрішніх оцінювачів у розпорядженні початкових шкіл є широкий спектр допоміжних заходів для здійснення процедур внутрішньої інспекції: зовнішні консультанти

(Австрія, Бельгія, Німеччина, Швеція, Фінляндія, Велика Британія, Італія, Іспанія); фінансова підтримка (Бельгія, Нідерланди, Фінляндія, Велика Британія); веб-сайти й форуми для обміну досвідом (Австрія, Швеція, Фінляндія, Велика Британія, Чеська Республіка); інструкції органів освіти щодо використання критеріїв, показників і керівних принципів у зовнішньому оцінюванні (особливо в країнах (Бельгія, Франція, Нідерланди, Велика Британія (Шотландія), Швеція, Румунія, Словаччина), де результати внутрішньої інспекції є вихідним матеріалом для зовнішніх експертів) [8, с. 124].

Серед позитивних впливів внутрішньої інспекції експерти відзначають такі:

– розуміння шкільним колективом критеріїв оцінювання його діяльності і планування відповідних заходів для покращення роботи школи [3];

– зростання індивідуальної відповідальності вчителів і вдосконалення стилю викладання [9, с. 127–149];

– покращення академічної успішності учнів [4];

– покращення умов навчання;

– систематичний перегляд курикулуму та підходів до його впровадження;

– забезпечення адресної підтримки груп учнів;

– визначення пріоритетів професійного розвитку вчителів і шкільних лідерів [12];

– розвиток шкільної культури та культури самооцінювання.

Негативними результати запровадження самооцінювання в початкових школах учителі та шкільна адміністрація називають суттєве зростання професійного навантаження й розширення функцій; скорочення експериментів із новими методами навчання, акцент на підготовці учнів до тестування; звуження курикулуму [5, с. 390].

Висновки. Отже, на сучасному етапі розвитку системи шкільного інспекторату на рівні МСКО 1 у державах-членах ЄС спостерігаються такі загальні тенденції:

– створення країнами національних рамок шкільної інспекції на принципах гармонійної взаємодії зовнішньої та внутрішньої інспекції, збалансування національних стандартів і регіональних потреб, урахування шкільного контексту;

– використання механізмів шкільної інспекції задля підвищення ефективності й покращення початкових шкіл;

– зростання ролі шкільного самооцінювання (порівняно із зовнішньою інспекцією) як такого, що є спроможним розв'язувати проблеми не тільки окремої школи, а й стимулювати зміни системного характеру;

– виконання шкільною інспекцією подвійного завдання підзвітності й розвитку в системі шкільного самовдосконалення, оцінювання «ризиків»;

– розширення складу шкільних інспекторів через участь шкільних рад і батьків у процедурах оцінювання;

– розвиток системи національних баз даних, що акумулюють інформацію про кількісні та якісні показники навчальних закладів.

Підсумовуючи, зазначимо таке:

– забезпечення якості початкової освіти в країнах ЄС шляхом проведення шкільних інспекцій корелюється з такими процесами, як децентралізація/дерегуляція, стандартизація, моніторинг якості шкільної освіти, залежить від політичного курсу, економічного рівня країни, її національних традицій і культури;

– шкільна інспекція не є процедурою, що періодично проводиться на рівні школи, а розглядається як процес, спрямований на поліпшення як конкретного навчального закладу, так і системи загалом;

– висока якість освітніх послуг підтримується взаємодією зовнішньої та внутрішньої інспекцій (кооперативна модель);

– шкільна інспекція фокусується на оцінюванні таких аспектів, як навчальний процес, його результати на рівні класу/школи, шкільне середовище;

– директори шкіл називаються головними дійовими особами в зовнішній і внутрішній інспекціях, відповідаючи за лідерство й управління ресурсами, оцінювання та впровадження інновацій;

– участь батьків і представників громади нарівні з учителями й адміністрацією у внутрішньому оцінюванні розглядається як новий формат проведення інспекцій;

– інспекція початкових шкіл сьогодні розглядається не стільки як механізм контролю, скільки як механізм збору інформації для аналізу й розуміння стану освітнього рівня/шкільної системи, визначення подальших шляхів її розвитку відповідно до актуальних умов і в такий спосіб забезпечення якості освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Altrichter H. Handbuch Neue Steuerung im Schulsystem / H. Altrichter, K. Maag Merki. – Springer-Verlag, 2010. – 467 s.
2. Alvik T. Self-evaluation : what, why, how, by whom, for whom? / T. Alvik // CIDREE collaborative project selfevaluation in school development. – Dundee : CIDREE, 1996. – 28 p.
3. Bubb S. From self-evaluation to school improvement: the importance of effective staff development / S. Bubb, P. Earley. – Institute of Education, University of London, CfBT Education Trust, 2008. – 50 p.
4. Caputo A. School Improvement Plans and Student Achievement : Preliminary Evidence from the Quality and Merit Project in Italy / A. Caputo, V. Rastelli // Improving Schools. – 2014. – № 17 (1). – P. 72–98.
5. Ehren M.C.M. Comparing effects and side effects of different school inspection systems across Europe / M.C.M. Ehren, J.E. Gustafsson, H. Altrichter, G. Skedsmo, D. Kemethofer & S.G. Huber // Comparative Education. – 2015. – 51 : 3. – P. 375–400.
6. Ehren M. Impact of school inspections on teaching and learning in primary and secondary education in the Netherlands / M. Ehren, N. Shackleton. – London : Institute of Education, 2014. – 110 p.
7. EU (European Union). European Cooperation in Quality Evaluation in School Education. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 12 February 2001 (2001/166/EC). European Parliament and Council // Official Journal of the European Communities. – 2002. – 1 March. – P. 1.60/51–1.60/53.
8. EURYDICE. Evaluation of Schools Providing Compulsory Education in Europe. – Brussels : Eurydice, 2004. – 156 p.
9. Fabricating Quality in Education : Data and Governance in Europe / Eds. Jenny Ozga, Peter Dahler-Larsen, Christina Segerholm, Hannu Simola. – London : Routledge, 2011. – 200 p.
10. Improving our curriculum through self-evaluation. – HM Inspectorate of Education, 2008. – 25 p.
11. Literature Review on Internal Evaluation / R. Nelson, M. Ehren, D. Godfrey. – London : UCL, 2015. – 76 p.
12. Neil P. An approach to analysing professional discourse in a school self-evaluation project / P. Neil, J. Johnston // Research in Education. – 2005. – № 73 (-1). – P. 73–86.
13. School self-evaluation : a reflection and planning guide for school leaders. – Nottingham : National College for School Leadership, 2005. – 32 p.